

گزارش کتابخانه‌های روستایی کشور

محمد تقی شکری: معاون
مدیریت تجهیز و پشتیبانی
نیروی انسانی وزارت
جهادسازندگی
فریبوز جلیلی: مسؤول مرکز
تربیت و پروری مدیریت تجهیز و
پشتیبانی نیروی انسانی
وزارت جهاد کشاورزی

کتاب ماد کلیات بر آن است در هر شماره گزارشی از وضعیت کتابخانه‌های روستایی استانهای مختلف گشوده از این نماید تا ضمن بازگو نمودن فعالیت‌های انجام گرفته در این خصوص، ضرورت‌های توجه بیشتر بر آن و نیز معضلات و تنگناهای آنها مورد بررسی قرار گیرد. در این شماره کتابخانه‌های روستایی استانهای اصفهان، آذربایجان غربی و شرقی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرند.

کتابخانه‌های روستایی سهم بسیار مهم و حساسی در فرهنگ عمومی جامعه دارند. شاید بتوان گفت که این کتابخانه‌ها تنها مرکز فرهنگی در بسیاری از روستاهای گشوده هستند. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، اداره، نظارت و حمایت از کتابخانه‌های روستایی به عهده وزارت جهادسازندگی قرار گرفت تا همزمان با اجرای طرحهای عمرانی در روستاهای مسائل فرهنگی جمعیت روستایی به ویژه گسترش فرهنگ کتاب و کتابخوانی توجه شود.

چنان که از جدول (ب) مشاهده می‌شود وضعیت مکانی کتابخانه‌ها است که اتفاقاً یکی از درخواست‌های مشترک کتابخانه‌های روستایی نیز همین امر می‌باشد.

تعداد ۶۵ کتابخانه روستایی در استان در گوشه مسجد یا حسینیه بنا شده است که در حدود ۵۲ درصد کل کتابخانه‌های روستایی را تشکیل می‌دهد و بقیه هم بصورت مستقل و استیجاری اکثربت را شامل می‌شوند و تنها ۶ درصد از کتابخانه‌ها به صورت اختصاصی و مناسب می‌باشد و این هم یکی دیگر از مشکلات است بدون شک اگر بخواهیم کتابخانه‌ای با فعالیت خوب و متنوع داشته باشیم باید سعی شود مکان و محل فیزیکی مناسب آن تهیه شود.

۳ - از نظر اعضاء کتابخانه‌ها تعداد ۱۵۹۲۷ نفر از افراد را برادران و ۶۷۷۲ نفر را خواهان تشکیل می‌دهد و در حدود ۳۰ درصد اعضاء را خواهان در مقابل ۲۰ درصد برادران تشکیل می‌دهند که باید سعی شود به برکت وجود جمهوری اسلامی و اهمیت به فعالیت زنان شرکت این قشر انسان ساز و فعال و بالقوه در جامعه چشمگیر باشد.

روستایی استان (د) اعضای کتابخانه‌های روستایی براساس جنس (ه). گروههای سنی اعضای کتابخانه‌ها (و). وضعیت تحصیلی مسوولان کتابخانه‌های روستایی استان گردآوری شده است. در این بخش به موضوعات دیگری چون میانگین تعداد اعضاء، مساحت کتابخانه‌ها، مساحت زیربنای جمعیت روستایی تحت پوشش، تعداد کتب کتابخانه‌ها نیز اشاره شده است. در این میان چند نکته قابل توجه و بررسی است.

۱- از جدول تعداد کتابخانه‌های روستایی استان و جداول دیگر چنین به نظر می‌رسد که شهرستانهای محروم از نظر تعداد و درصد کتابخانه و نیز تعداد کتب و امکانات ساختمند در حد پایینی قرار دارند که باید سعی گردد این نیاز مرتکع گردیده و کتابخانه‌های عمومی در خدمت عموم مردم باشد، مردمی که گاه نه به کتابفروشی دسترسی دارند و نه به نمایشگاه کتاب انسانهایی که به گردن همگی ما حق دارند پس باید سعی کنیم درصد تعداد کتابخانه‌ها و امکانات آن را در مناطق محروم تر افزایش دهیم.

۲- یکی دیگر از مشکلات کتابخانه‌های روستایی آن

کتابخانه‌های روستایی استان اصفهان از آنجایی که وجود و توسعه کتابخانه‌های عمومی از این جهت که نشانگر رفاه اجتماعی جامعه بوده و در ایجاد سرگرمی و پر کردن اوقات فراغت جوانان و مطالعه افراد و بالا بردن سطح آگاهی مردم و ایجاد بینش‌های عمیق اسلامی می‌تواند نقش موثری داشته باشد. مطالعه‌ای از وضعیت کتابخانه‌های عمومی روستایی استان اصفهان به عمل آمده است که در آن به ترتیب درخصوص موقعیت جغرافیایی و نیز وضعیت اقتصادی، اجتماعی هر شهرستان به طور اختصار اطلاعاتی جمع آوری شد و سپس به بررسی شناسانه کتابخانه‌های روستایی هر شهرستان به تفکیک برداخته شد.

همچنین در این بررسی به اهم مشکلات و نیز درخواستها و اعتبارات درخواستی نیز توجه کامل گردیده است. در این مقوله و به صورت چکیده اطلاعات کاملی از (الف) تعداد کتابخانه‌های روستایی و درصد آن به نسبت تعداد روستاهای به تفکیک شهرستان (ب). وضعیت مکانی کتابخانه‌های روستایی استان (ج) نوع بنای کتابخانه‌های

کتابخانه‌های شهری و روستایی بنگریم می‌بینیم که در کتابخانه‌های شهری تمام امکانات و تجهیزات وجود داشته و هر کتابخانه یک برنامه منظم و خاص را داراست. از جهت انتخاب مسؤول کتابخانه امکانات فضای مطالعه، نور، تهویه و تعداد کتب و کیفیت کتب و بالاخره تعامل آنچه یک کتابخانه لازم دارد این کتابخانه‌ها دارند و حتی نماهای داخلی و خارجی این کتابخانه‌ها هم از قلم نمی‌افتد و حال آنکه می‌بینیم در روستاهای واجد کتابخانه اکثر امکانات فوق در حد معقول وجود ندارد و این واقعاً یک مساله و معضل جدی است که امیدواریم مسؤولان نسبت به این امر توجه و عنایت خاصی داشته باشند تا بتوان به آینده امیدوار بود.

کتابخانه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی استان آذربایجان شرقی دارای ۸۸ باب کتابخانه روستائی است که از این تعداد ۱۴ باب از لحاظ درجه بندی در حد درجه يك، ۳۵ باب در حد درجه ۲ و ۳۷ باب درجه ۳ می‌باشد. تعداد کتابداران روستائی استان ۸۶ نفر می‌باشد که همگی مرد می‌باشند و با وجود اینکه زنانی در این استان به عنوان کتابدار مشغول فعالیت می‌باشند لیکن لیست اسامی آنها از طرف استان ارسال نشده است. تعداد اعضا کتابخانه‌های روستایی این استان ۱۲۶۵۷ نفر می‌باشد که از این تعداد ۱۱۴۲۶ نفر مرد و ۳۲۹ نفر زن می‌باشد.

تعداد کتب موجود در کتابخانه‌های روستایی این استان ۸۵۱۲۰ جلد می‌باشد که شامل موضوعاتی از قبیل: کلیات، فلسفه، دین، علوم اجتماعی، تابع و غیره می‌باشد که از این میان کتب دینی به تعداد ۲۵۲۱۱ جلد و کتب کودکان و نوجوانان به تعداد ۱۹۱۷۳ جلد پیشترین تعداد و کتب درسی و تکنولوژی به ترتیب به تعداد ۵۳۹ جلد و ۶۳۹ کمترین تعداد را دارا می‌باشند. از لحاظ مکانی از ۸۶ باب کتابخانه روستائی استان ۲۰ باب مستقل، ۲۶ باب استیجاری و ۴۰ باب در مسجد و حسینیه مستقر هستند. از لحاظ سطح زیربنای کتابخانه‌های روستایی در این استان کتابخانه عمومی سپاهشدهای روستایی هوچنان از توابع شهرستان

استعدادهای نهفته و بالقوه وجود دارد با این وضع این قابلیت‌ها رو به نابودی و تلف شدن خواهد رفت. ضمناً اکثر روستاییان استان نیازهای خودشان را در ارتباط با ساخت تامین و تجهیز کتابخانه اعلام نموده‌اند و اگر ترتیبی اتخاذ شود که اعتبار خاصی جهت ایجاد و تاسیس کتابخانه با امکانات در حد معقول پیش‌بینی گردد می‌توان امیدوار بود که در آینده از همین روستاهای منزه‌های متغیر و اندیشه‌مندان بالقوه ظهور خواهند کرد و میانگین میزان مطالعه هم در کشور صعود خواهد نمود.

۴ - از جدول (۵) چنین بر می‌آید که هرچقدر سن جمعیت روستایی بیشتر می‌شود، درصد مطالعه کاسته می‌شود. در این جدول می‌بینیم که ۱۱ درصد اعضا کتابخانه‌ها را سنین بین ۲۵ تا ۳۵ تا تشکیل می‌دهند.

۵ - تعداد کل روستاهای استان در حدود ۱۵۰۰ روستا می‌باشد درحالیکه روستاهایی که در استان واجد کتابخانه فعال هستند ۱۲۵ روستا را تشکیل می‌دهند یعنی باید گفت کمتر از ۱۰ درصد روستاهای استان دارای کتابخانه هستند. آنهم کتابخانه‌هایی که از نظر تجهیز و امکانات در حد بالاتر نیستند و این جای تامل دارد. زیرا در روستاهایی که

الف - وضعیت کتابخانه‌های روستایی استان اصفهان

شهرستان	تعداد	درصد	شهرستان	تعداد	درصد
اصفهان	۱۸	%۱۵	فریدون شهر	۱	%۱
ارستان	۶	%۵	کاشان	۱۴	%۱۱
برخوار و میمه	۱۱	%۹	گلپایگان	۱	%۱
خوانسار	۲	%۲	لنگان	۶	%۵
خیمی شهر	۶	%۵	مبارکه	۸	%۶
سمیرم	۴	%۳	نجف‌آباد	۱۹	%۱۵
شهرضا	۵	%۴	نایین	۸	%۶
فلاورجان	۹	%۷	نظر	۴	%۳
فریدن	۳	%۲			

روستایی می باشد که از این تعداد یک باب از لحاظ درجه بندی در درجه یک، ۲۰ باب درجه ۲ و ۱۰ باب درجه سه می باشند.

تعداد کتابداران روستایی استان ۳۵ نفر می باشد که از این تعداد ۲۷ نفر مرد و ۸ نفر زن هستند، تعداد مراجعه کنندگان کتابخانه های روستایی، به طور متوسط روزانه ۱۶۳۰ نفر می باشد.

تعداد کتابهای موجود در کتابخانه های روستایی استان ۴۹۱۲۹ جلد می باشد که شامل موضوعات مختلف کلیات، فلسفه، دینی، علوم اجتماعی، درسی، علوم خالص، تکنولوژی، هنری، ادبیات، تاریخ و چنایی، داستان و کودکان و نوجوانان می باشد که از این میان کتب علم اجتماعی با ۱۲۲۰۵ جلد و کتب دینی با ۹۸۲۷ جلد بیشترین تعداد، و کتب درسی با ۶۰۰ جلد و کتابهای تکنولوژی با ۶۳۹ جلد کمترین تعداد را تشکیل می دهدند. از لحاظ وضعیت مکانی از ۳۱ کتابخانه استان ۱۵ باب مستقل، ۱ باب استیجاری، ۱۰ باب مستقر در حسینیه ها و مساجد و ۵ باب منزل شخصی و غیر مستقر می باشند.

امکانات موجود در کتابخانه های روستایی این استان عبارتند از: تعداد قفسه کتاب ۱۲۴ عدد و ۲۰ عدد میز و ۱۰۸ عدد صندلی و ۱۷ میز مطالعه و ۳ میز مخصوص مجله و روزنامه.

وضعیت شغلی کتابداران بدین صورت است: ۴ کشاورز، ۷ نفر کارمند، ۹ نفر معلم، یک نفر بیکار، ۵ نفر محصل، ۲ نفر شغل آزاد، ۴ نفر دانشجو و ۳ نفر کارگر.

وضعیت تحصیلی کتابداران نشان می دهد که ۲ نفر در مقاطع ابتدائی، ۸ نفر دیپلمه، یک نفر لیسانس و بالاتر، ۷ نفر مقاطع راهنمائی، دو نفر دانشجو و ۸ نفر فوق دیپلم. از لحاظ سطح زیربنای کتابخانه های روستایی در این استان کتابخانه های عمومی شهید طالبیان و روستای بیگم قلعه از توابع شهرستان نقده با ۱۲۰ مترمربع مساحت بیشترین سطح زیربنای کتابخانه شهید صفرمحمدرس روزنامه گوگ نیه از توابع شهرستان ارومیه با ۱۲۰ مترمربع مساحت کمترین سطح زیربنای را دارا می باشد.

مقایسه بین آمار جمعیت ساکن در روستاهای استان آذربایجان غربی و تعداد کتابخانه های روستایی نشان می دهد که به طور میانگین برای هر ۲۸۱۰ نفر روستایی فقط یک باب کتابخانه وجود دارد و این وضعیت کم نگران کننده می باشد. از جنبه دیگر مقایسه آمار تعداد کتابخانه های روستایی از سال ۷۱ که ۲۵ باب بوده است، با عباب افزایش کتابخانه روستایی در این استان طی ۶ سال گذشته بوده است که به ۳۱ باب در سال ۷۷ رسیده است، که به طور میانگین هر سال یک باب کتابخانه روستایی در استان احداث شده است. همچنین وضعیت درجه بندی کتابخانه های نشان می دهد که از ۳۱ باب کتابخانه روستایی روزنامه گردان این است که بیشترین تعداد کتابخانه های روستایی را دارا می باشد. وضعیت نسبتاً خوبی برخوردار می باشد.

برآورد آمار فوق نشان می دهد این استان از لحاظ وضعیت کتابخانه های روستایی در وضعیت نسبتاً مساعدی قرار دارد و شدیدترین مشکل این استان کمبود تعداد کتابخانه روستایی به نسبت جمعیت روستایی می باشد.

ب - وضعیت مکانی کتابخانه های روستایی استان اصفهان

نوع مکان	تعداد	درصد
اختصاصی و مستقل	۳۲	%۲۵
استیجاری	۱۸	%۱۵
مسجد با همینه	۶۵	%۵۲
متفرقه	۱۰	%۸

ج - نوع بنای کتابخانه های روستایی استان اصفهان

بنای	تعداد	درصد
آجری	۸۷	%۷۰
بتنون آرمه	۵	%۴
اسکلت فلزی	۱	%۱
غیره	۳۲	%۲۵

د - اعضای کتابخانه های روستایی استان اصفهان بر اساس جنس

جنس	تعداد	درصد
ذکر	۱۵۹۲۷	%۷۰
مؤنث	۸۷۷۲	%۳۰

ه - گروههای سنی اعضاء کتابخانه های روستایی استان اصفهان

سن	تعداد	درصد
زیر ۱۵ سال	۹۹۸۱	%۴۴
بین ۱۵ تا ۲۵ سال	۶۱۹۹	%۲۷
بین ۲۵ تا ۳۵ سال	۲۵۱۰	%۱۱
بالاتر از ۳۵ سال	۱۲۳۶	%۶
بدون جواب	۲۷۷۳	%۱۲

مراجعه کنندگان به نسبت کل اعضای یک به چهارده می باشد. یعنی از هر ۱۴ نفر عضو فقط یک نفر در روز به کتابخانه مراجعه می کند.

مقایسه آمار مربوط به وضعیت کتاب در استان با آمار نشان می باشد که این مسئله دلیلی بر استقبال و توجه باشته مسؤولان امر در جهت تجهیز کتابخانه های روستایی به کتب موجود اضافه شده است و این پیشرفت و افزایش محسوسی را در رابطه با کتاب نشان می دهد. لیکن اکثریت کتب موجود را موضوعات مذهبی و کودکان و نوجوانان تشکیل می دهد. آمار مربوط به امکانات کتابخانه های روستایی استان نمایانگر وضعیت مناسب می باشد به طوری که میانگین برای هر کتابخانه ۶ عدد صندلی، ۴ عدد میز مطالعه و چیزی بیش از یک عدد قفسه کتاب می باشد.

کتابخانه های روستایی استان آذربایجان غربی ایان آذربایجان ۱۵۹۹ نفر بوده است که آمار جدید نمایانگر کاهش تعداد کتابخانه های روستایی می باشد. همچنین تعداد

مرند با ۱۴۴ مترمربع مساحت بیشترین سطح زیربنای کتابخانه های روستایی استان اصفهان کتابخانه شهید مطهری روستایی از توابع شهرستان ماکان با ۶ مترمربع مساحت کمترین سطح زیربنای را دارد.

مقایسه بین جمیعت روستایی استان با تعداد کتابخانه های روستایی نسبت به سال ۷۸ که در حدود ۸۷ کتابخانه بوده و نیز وضعیت درجه بندی کتابخانه های بیشترین تعداد را کتابخانه های درجه ۳ تشکیل می دهند که نشان می دهد که وضعیت کتابخانه های روستایی استان که عامل مهمی در رشد فرهنگی اجتماعی و اقتصادی روستاهای می باشند تتحول اساسی نیافته چرا که براساس آمار به طور میانگین برای ۱۵۳۸ نفر روستایی فقط یک کتابخانه روستایی وجود دارد و این وضعیت نه چنان خوشایند و رضایت بخش می باشد.

وضعیت آماری کتابداران استان نماینگر حضور کم رنگتر زنان و دختران روستایی در امر کتابخانه های روستایی می باشد و لازم است در هر کتابخانه روستایی یک زن نیز به عنوان کتابدار وجود داشته باشد تا زنان روستایی بتوانند به راحتی کتب موردنیاز خود را از کتابخانه تهیه کنند به همین منظور بایستی تلاش شود زنان روستایی نیز همچنان که در صحنه اقتصادی پا به پای مردان تلاش می کنند بتوانند در صحنه فرهنگی و به خصوص در کتابخانه های روستایی که از مهمندین مرآت فرهنگی در روستا می باشند حضور و مشارکت فعال داشته باشند و چنین کاری امکان بذیر نیست مگر از طریق آموزش، آگاهی دهنی و تشویق آنها به شرکت در امور فرهنگی و بخصوص کارهای مربوط به کتابخانه های روستایی.

وضعیت تحصیلی کتابداران نماینگر آن است که کتابداران این کتابخانه ها از لحاظ تحصیلات در سطح متوسطی قرار دارند و پرآنکنگر تحصیلی تقریباً به نسبت مساوی کتابدار وجود دارد و این مسئله رامن توان به حساب نقطه قوت کتابخانه های روستایی استان درنظر گرفت. وضعیت شغلی کتابخانه های روستایی نماینگر آن است که صرف نظر از کتابدارانی که کشاورز می باشند بقیه افراد دارای موقعیت های شغلی فرهنگی می باشند و این مورد نیز از امتیازات کتابخانه های روستایی استان می باشد کما این که اگر ۲۵ نفر کشاورز دارای تحصیلات کارآمد نباشند می توانند نتیجه گیری ما را دچار مشکل نمایند.

مقایسه آمار اعضای کتابخانه های روستایی استان با آمار اعضاء در سال ۷۸ نشانگر افزایش بیش از ۴ هزار نفر می باشد. یعنی از هر ۱۴ نفر عضو فقط یک نفر در روز به کتابخانه مراجعه می کند. مقایسه آمار مربوط به وضعیت کتاب در استان با آمار نشان می باشد که این مسئله دلیلی بر استقبال و توجه باشته مسؤولان امر در جهت تجهیز کتابخانه های روستایی به کتب موجود اضافه شده است و این پیشرفت و افزایش محسوسی را در رابطه با کتاب نشان می دهد. لیکن اکثریت کتب موجود را موضوعات مذهبی و کودکان و نوجوانان تشکیل می دهد. آمار مربوط به امکانات کتابخانه های روستایی استان نمایانگر وضعیت مناسب می باشد به طوری که میانگین برای هر کتابخانه ۶ عدد صندلی، ۴ عدد میز مطالعه و چیزی بیش از یک عدد قفسه کتاب می باشد.

مقایسه آمار مراجعه کنندگان روزانه کتابخانه های روستایی با آمار سال ۷۸ و نیز با تعداد کل اعضا رضایت بخش نیست، زیرا براساس آمار سال ۷۸ تعداد مراجعين روزانه ۱۵۹۹ نفر بوده است که آمار جدید نمایانگر کاهش تعداد کتابخانه های روستایی می باشد. همچنین تعداد

مقایسه بین آمار جمعیت ساکن در روستاهای استان آذربایجان غربی و تعداد کتابخانه‌های روستائی نشان می‌دهد
که به طور میانگین برای هر ۳۸۱۰۰ نفر روستایی فقط یک باب کتابخانه وجود دارد و این وضعیت کمی نگران کننده می‌باشد.

روستائی می‌باشد به تعداد کتابخانه وجود ندارد و همچنین میز کتابدار و جای مجله و روزنامه که از درجه اهمیت بعدی برخوردارند نیز به تعداد موجود نیست.
ولی جهت رسیدن به وضعیت مطلوب و بالا بردن سطح فعالیت‌های فرهنگی کتابخانه‌های روستائی تجهیز کتابخانه‌های روستائی به وسائل و امکانات مناسب و پیشرفت‌ه لازم و ضروری است در بررسی کل کتابخانه‌های روستائی استان آذربایجان غربی مشخص می‌شود که کتابخانه‌های روستائی این استان به طور نسبی در همه زمینه‌ها بپردازی کمی و کیفی داشته‌اند و وضعیتشان نسبت به گذشته بهتر شده است. مشخص ترین مشکلات کتابخانه‌های روستائی استان کمبود لوازم و امکانات کتابخانه‌ها و کمی سطح زیربنای آنها می‌باشد که از مسؤولان ذیریط انتظار می‌رود که در جهت رفع مشکلات و تجهیز کتابخانه‌ها به امکانات مناسب جهت کارائی و بهره‌وری بالا اقدامات شایسته انجام دهند.

وضعیت آماری کتابداران دوستان استان نشان می‌دهد که از ۳۵ کتابدار روستائی استان ۸ نفر زن می‌باشد که با تشویق و آموزش روستائیان به خصوص زنان روستائی شاهد حضور فعال آنان در صحنه‌های مختلف فرهنگی باشیم. آمار مریوط به وضعیت تحصیلی نشان می‌دهد که از ۳۵ کتابدار استان ۲۶ نفر آنها در مقاطع تحصیلی متوسطه به بالاتر قرار دارند و فقط ۲ نفر دارای تحصیلات ابتدائی می‌باشند.
همچنین آمار وضعیت شغلی کتابداران روستائی استان نشان می‌دهد که از ۳۵ کتابدار، ۲۵ نفر آنها دارای شغل فرهنگی و ۱۰ نفر دارای شغل کشاورزی و کارگری و آزاد هستند.
وضعیت آماری اعضاء نشان می‌دهد که در مقایسه با سال ۷۷ نشانگر افزایش ۴۰۰۰ نفری می‌باشد، یعنی از سال ۷۷ که اعضاء ۲۰۲۵ بوده حدود ۳ برابر شده است و از هر ۲ نفر عضو یک نفر زن و ۲ نفر مرد می‌باشد.
آمار مریوط به تعداد مراجعه کنندگان روزانه کتابخانه‌های روستایی نشانگر آن است که تقریباً از هر ۴